

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2024. № 8.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.8.59>

УДК 330.3

*Т. І. Шутько,
к. е. н., докторант кафедри економіки,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8690-9001>*

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ТА ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРОБІЗНЕСУ

*T. Shutko,
PhD in Economics, Doctoral candidate of the Department of Economics,
Dnipro State Agrarian and Economic University*

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS AND TOOLS FOR ENSURING THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ACTIVITIES OF AGRIBUSINESS

Встановлено, що в науковій літературі та нормативно правових актах досліджуються різні аспекти тлумачення терміну «інноваційна діяльність» та не існує єдності щодо визначення його змісту. Це дозволило виокремити 5 основних ознак тлумачення економічної категорії «інноваційна діяльність», а саме: вивчення як діяльності, заходу, системи, процесу або ж результату. На основі методики аналізу і синтезу елементів інноваційної діяльності агробізнесу виділено її першочергові принципи. Доведено, що однією з найважливіших проблем під час розробки методичних основ та

інструментарію забезпечення розвитку інноваційної діяльності є відсутність статистичних даних за показниками інноваційної діяльності агробізнесу.

Запропонована систематизація існуючих інструментів забезпечення розвитку інноваційної діяльності агробізнесу в розрізі двох основних груп, а саме: інструменти державного регулювання та інструменти ринкового регулювання. Окреслено основні етапи впровадження методичних основ та інструментарію забезпечення розвитку інноваційної діяльності агробізнесу. Обґрунтовано, що інноваційна привабливість агробізнесу є стимулюючим фактором активізації та розвитку інноваційної діяльності.

The economic environment in which agribusinesses operate requires management to have effective mechanisms for responding to continuous changes in the external environment, ever-increasing consumer demands and competition in the markets for their products. That is why it is essential for agribusiness enterprises to ensure the development of innovative activities in a competitive environment.

The article establishes that the scientific literature and regulatory legal acts cover different aspects when interpreting the term “innovation activity” and there is no unanimity in defining its content. As a result, the article identifies 5 main features of the interpretation of the economic category “innovation activity”, namely, studying it as an activity, event, system, process, or result. Because of the methodology of analysis and synthesis of elements of innovation activity of agribusiness, its primary principles are allocated.

The article proves that one of the most important problems in the development of methodological foundations and tools for ensuring the development of innovation is the lack of high-quality statistical data on the indicators of innovation activity of agribusiness. There proposed a systematization of the existing instruments for ensuring the development of innovative activity of agribusiness in the context of two main groups, namely, instruments of state regulation and instruments of market regulation. The main steps of implementation of the methodological framework and

tools for ensuring the development of innovative activities of agribusiness are outlined.

Appreciation of the essence of innovative activity and the methodological basis for ensuring its development allows agribusiness to operate more efficiently, improve the performance of enterprises and their competitiveness in the market. Given the current conditions and prospects for the development of innovative agribusiness, we believe that it is important to implement methodological foundations and tools in this area, considering the specific features of the national economy, which can determine the further development of the institution of agrarian innovation.

Ключові слова: *агробізнес, інноваційна діяльність, інноваційне забезпечення, інструментарій, методичні основи, принципи.*

Keywords: *agribusiness, innovation activity, innovation support, tools, methodological foundations, principles.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Економічний розвиток країни значною мірою залежить від підприємництва, яке прагне використовувати новітні технології у своїй діяльності. Підприємці шукають нові способи задоволення потреб споживачів, що дозволить їм удосконалювати та оновлювати продукцію, отримуючи більші доходи та зміцнюючи свою ринкову позицію. Розвиток інноваційної діяльності в усіх сферах ринкових відносин сьогодні розглядається як спосіб модернізації агробізнесу. Крім того, інноваційна діяльність є важливою складовою процесу забезпечення успішного функціонування агропідприємств різних форм власності. З огляду на це, умови забезпечення та розвитку інноваційної діяльності агробізнесу вимагають її інтенсифікації, уваги до актуальних наукових досліджень, впровадження нововведень на всіх етапах життєвого циклу аграрної продукції, скорочення

вірогідності інноваційних ризиків, а також стратегічного управління в діяльності кожного підприємства.

Ефективне забезпечення розвитку інноваційної діяльності агробізнесу в нашій країні на основі інноваційних досягнень та розробок, є надзвичайно важливим. На нашу думку, саме спрямування інноваційної діяльності на оптимізацію існуючого процесу виробництва, зростання дієвості та якості усіх аспектів виробничо-господарської діяльності відкривають можливість безперервного удосконалення виробничого процесу, а також є методом ідентифікації нових недостатньо досліджених напрямів та форм агробізнесу з метою задоволення потреб споживачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуючи науковий доробок вчених, які активно займались дослідженням проблематики розвитку інноваційної діяльності, слід відмітити праці Б. Санто, П. Друкера, П.Т. Саблука, М. Туган-Барановського, Й. Шумпетера, С.Ф. Покропивного, О.І. Дадія, І.І. Вініченко, О.В Гончаренко, М.П. Денисенко та інших. Тим не менш, доцільно звернути увагу, що дослідження у сфері забезпечення розвитку інноваційної діяльності агробізнесу ще не систематизовані та потребують додаткового вивчення й аналізу.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження методичних основ та інструментарію забезпечення розвитку інноваційної діяльності підприємств агробізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Інноваційна діяльність підприємств агробізнесу є рушійною силою, яка надає можливість забезпечити та підвищити рівень конкурентоспроможності досліджуваної галузі як на внутрішньому, так й на зовнішньому ринках. Впровадження у виробничо-господарську діяльність системи інноваційних факторів та ресурсів у процесі формування і економічного зростання на всіх рівнях сприятиме переходу на новий якісний рівень економіки, що забезпечить можливість зберегти та підвищити економічну стабільність, стійкість та конкурентоздатність підприємств.

Умови господарювання, в яких перебувають підприємства агробізнесу, вимагають від керівництва дієвих механізмів реагування на невідомі зміни зовнішнього середовища, безперервно зростаючі вимоги споживачів та конкуренцію на ринках збуту продукції. Саме тому обов'язковими умовами існування підприємств агробізнесу у конкурентних умовах є забезпечення розвитку інноваційної діяльності.

У науковій літературі та нормативно правових актах визначено різні аспекти тлумачення терміну «інноваційна діяльність» та не існує єдності щодо сутності його змісту. Так, С.Ф. Покропивний розглядав інноваційну діяльність як процес, який доцільно спрямовувати саме на розробку, а також реалізацію результатів та заключень завершених науково-дослідницьких робіт або науково-технічних досягнень чи вдосконалений продукт, реалізований на ринку; новий чи удосконалений виробничий процес, використовуваний у практичній діяльності, а також пов'язані з цим супутні наукові дослідження й розробки [9]. Зарубіжні науковці розглядають інноваційну діяльність як процес, що поєднує економіку, науку, підприємництво, техніку та управління в єдине ціле [14, 15].

У Законі України «Про інноваційну діяльність» вказано, що досліджувана категорія «... діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг» [11]. У Законі України «Про інвестиційну діяльність» зазначено, що «інноваційною діяльністю є сукупність заходів, спрямованих на створення, впровадження, поширення та реалізацію інновацій відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» з метою отримання комерційного та/або соціального ефекту, які здійснюються шляхом реалізації інвестицій, вкладених в об'єкти інноваційної діяльності.» [10].

Денисенко М.П. та Риженко Я.В. характеризують інноваційну діяльність як результат впровадження новацій з метою змін в об'єкті діяльності та одержання економічного, соціального та іншого виду ефекту [5]. Брітченко І.Г., Гаврилко П.П. Завадяк Р.І. визначають суть інноваційної діяльності як систему взаємодії суб'єкта та об'єкта, яка здійснюється через функції та етапи

управління і спрямована на забезпечення найвищого економічного співвідношення між новою ідеєю та результатом її комерціалізації [1]. На думку колективу авторів «Frascati Manual 2015» інноваційна діяльність розглядається як трансформація ідей на наступний новий або вдосконалений рівень, що використовується в промисловості, торгівлі або наданні соціальних послуг [12]. Автори посібника «Oslo Manual 2018» стверджують, що інноваційна діяльність це комплекс комерційних, наукових, організаційних, технологічних та фінансових заходів [13]. Таким чином, багатогранність підходів авторів дозволяє виділити 5 основних ознак тлумачення економічної категорії «інноваційна діяльність», тобто вивчення її як діяльності, заходу, системи, трансформації, процесу або ж результату.

Готовність підприємств агробізнесу до впровадження інноваційної діяльності та забезпечення її розвитку визначається спроможністю до інноваційного розвитку, можливістю реалізації, наявністю мотивації та інше. Виділяють наступні причини низького сприйняття інноваційних процесів:

- недостатній технічний рівень виробничих фондів підприємств агробізнесу;
- нестача висококваліфікованих робочих кадрів, здатних сприймати та використовувати в своїй трудовій діяльності запропоновані нововведення;
- протидія з боку працівників підприємств агробізнесу до запроваджених нововведень;
- відсутність бажання керівництва приймати рішення, пов'язані з додатковим ризиком та відповідальністю;
- недостатній обсяг інвестицій в розвиток інноваційної інфраструктури підприємств агробізнесу [6].

Розвиток інноваційної діяльності є важливим чинником конкурентоспроможності підприємств агробізнесу. Вагомим залишається питання розвитку та підвищення інноваційного потенціалу агропідприємства, що сприятиме активізації інноваційної діяльності на державному рівні та підвищенню рівня її конкурентоспроможності на міжнародній арені.

На основі проведеного аналізу наукових досліджень та розробок, пріоритетні напрямки забезпечення розвитку інноваційної діяльності агробізнесу доцільно розподілити на 3 групи:

- технологічні (забезпечення агровиробництва невичерпними джерелами енергії; інноваційне управління виробничих процесом; інтегрована система боротьби із шкідниками продукції тваринництва та рослинництва; впровадження у процес виробництва наукових результатів молекулярної генетики; поєднання сучасних агротехнологій з мікробіологією);
- організаційно-економічні (інвестиційне забезпечення впровадження інноваційних технологічних процесів; використання принципів нейромеджменту в інноваціях; створення інтегрованих формувань; розробка механізмів трансферу інноваційних технологій у агровиробництва; стимулювання престижності та мотивації праці в агробізнесі);
- технічні (застосування багатоопераційних комбінованих машинних комплексів; формування оптимальних складів МТП агроформувань; використання систем геоінформаційного моніторингу ґрунтів та рослин) [1].

Основними учасниками забезпечення розвитку інноваційної привабливості агробізнесу є виробники аграрної продукції, її споживачі та інвестори. Представники агробізнесу формують інноваційну привабливість через цілеспрямоване переконання інвесторів у необхідності вкладення грошових коштів в інноваційну діяльність досліджуваної галузі, а інвестори через максимізацію прибутку та повернення вкладених коштів. Забезпечення інноваційної привабливості та розвитку інноваційної діяльності агробізнесу з позиції споживача доцільно розглядати як можливість придбання необхідного продукту, що задовольнятиме раніше встановлені вимоги. Інноваційна привабливість агробізнесу, в свою чергу, є стимулюючим фактором активізації та розвитку інноваційної діяльності.

Забезпечення розвитку інноваційної діяльності агробізнесу має ряд специфічних особливостей:

- створення максимально сприятливих умов для вирощування сільськогосподарської продукції;
- інновації потребують впровадження дорогого обладнання, що стає більш реальним при державній підтримці;
- відмінність тривалості робочого періоду та періоду виробництва, що досить часто ставить під сумнів необхідність та доцільність придбання нового вартісного обладнання.

Методика аналізу і синтезу елементів інноваційної діяльності агробізнесу надає можливість виділити її першочергові принципи: безпека впровадження новітньої техніки і технологій, шляхом захищеності комерційних інтересів агровиробників; продуктивність і надійність, яка передбачає подолання проблем вразливості нових інноваційних рішень; доступність інноваційних цифрових платформ; масштабованість; дистанційне управління ремонтом і обслуговуванням запровадженої техніки і технологій; системність, яка виражається через взаємозв'язок елементів процесу відтворення; оптимальність, за допомогою обґрунтування оптимального плану проведення модернізації в умовах обмеженості ресурсів; цільова спрямованість.

Моніторинг інноваційної діяльності вимагає наявності єдиного підходу до формування методичних основ та інструментів забезпечення її розвитку. Проблемами оцінки та забезпечення розвитку інноваційної діяльності агробізнесу присвятили свої дослідження ряд колективів вітчизняних та зарубіжних науковців. Проведений аналіз наукових публікацій [2, 3, 4, 7] щодо методичних основ та інструментарію забезпечення розвитку інноваційної діяльності дозволив зробити такі висновки:

- більшість методичних основ передбачає дослідження структурно-галузевих пропорцій інноваційного потенціалу у сукупному обсязі інноваційного потенціалу регіонів за галузями національної економіки;
- розрахунок показників розвитку інноваційної діяльності та активності потребує проведення додаткових розробок;

- розрахунок низки показників ускладнений у зв'язку з відсутністю їх в офіційній статистиці.

Отже, однією з найважливіших проблем під час розробки методичних основ та інструментарію забезпечення розвитку інноваційної діяльності є відсутність якісних статистичних даних за показниками інноваційної діяльності агробізнесу. Також не всі аспекти, що характеризують інноваційний процес, відображаються в статистиці. У наслідок цього, вітчизняні вчені в більшості випадків використовують багатокритеріальний аналіз ефективності використання інновацій, рейтингову оцінку та експертний метод. В процесі аналізу досліджуваної теми пропонуємо систематизувати існуючі інструменти забезпечення розвитку інноваційної діяльності агробізнесу в розрізі двох основних груп, а саме інструменти державного регулювання та інструменти ринкового регулювання (рис.1).

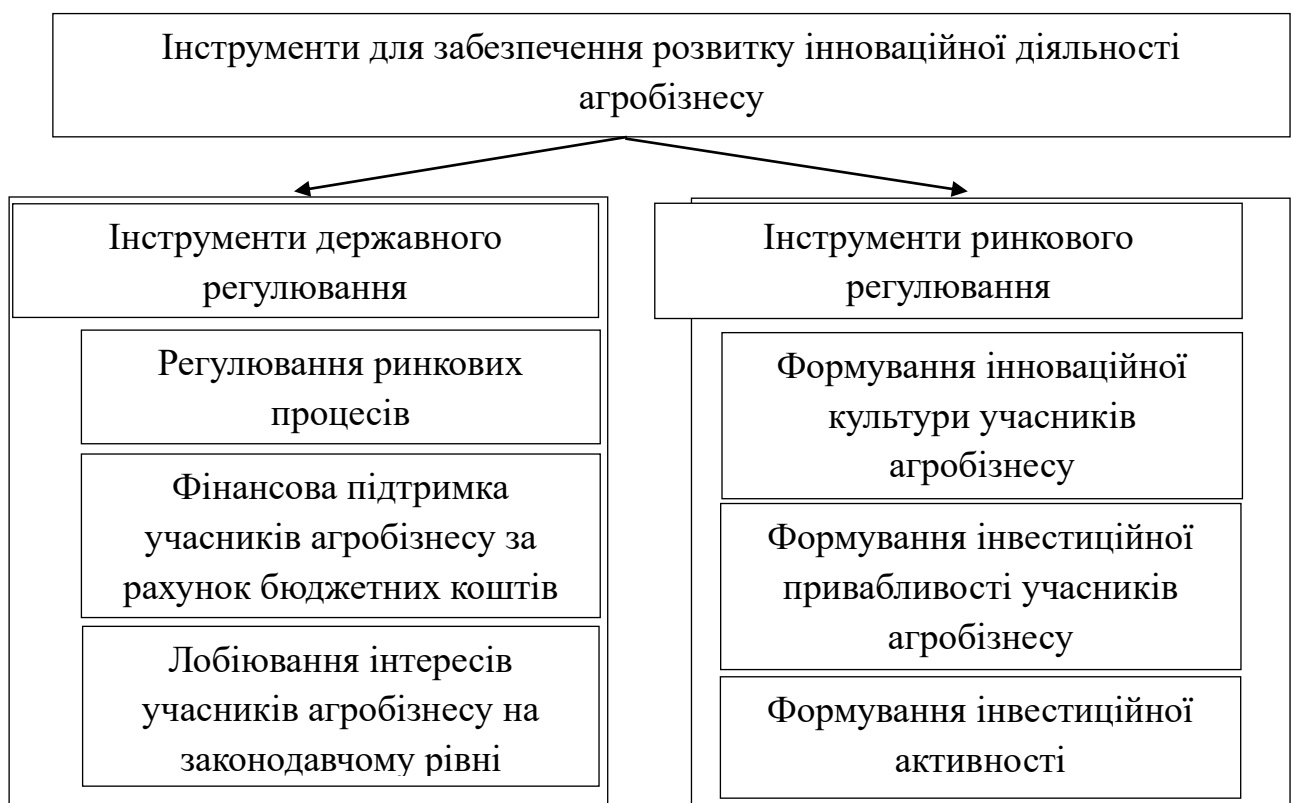

Рис. 1. Інструменти для забезпечення розвитку інноваційної діяльності агробізнесу

Джерело: сформовано автором

Урахування різноманітності інструментарію забезпечення розвитку інноваційної діяльності на підприємствах агробізнесу надає можливість підвищення конкурентоспроможності та одержання ефективних результатів роботи. Відповідно до розробок професора Мазнева Г.Є. [8], пропонуємо ресурсне забезпечення розвитку інноваційної діяльності агробізнесу розподілити наступних чином: бюджетне фінансування – науково-дослідні роботи та створення інновацій; зона інвестицій – впровадження інновацій; зона прибутковості – використання технологічних процесів. Соціально-економічний результат від запропонованого розподілу знайде своє відображення у вигляді підвищення ефективності агровиробництва, покращення продовольчого забезпечення регіонів та країни в цілому, підвищення рівня життя на населення у воєнний та повоєнний часи, формування достатнього рівня екологічної безпеки.

Враховуючи розглянуті методичні основи та інструментарій забезпечення розвитку інноваційної діяльності агробізнесу сформовано основні кроки його впровадження:

- I – формування Центрів забезпечення розвитку інноваційної діяльності агробізнесу на рівні регіонів або областей;
- II – розробка, впровадження та постійних перегляд згідно чинних вимог законодавства нормативно-правових документів щодо забезпечення розвитку інноваційної діяльності агробізнесу;
- III – формування перспективних напрямів забезпечення розвитку інноваційної діяльності агробізнесу з врахуванням особливостей діяльності на території України у воєнний та повоєнний час;
- IV – оцінка економічної ефективності забезпечення розвитку інноваційної діяльності агробізнесу України;
- V – формування плану впровадження розроблених методичних підходів щодо забезпечення розвитку інноваційної діяльності агробізнесу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, ефективне використання інновацій в аграрній сфері є

закономірним процесом розвитку інноваційної діяльності галузі, необхідною умовою у конкурентній боротьбі, що вимагає використання різних механізмів стимулювання даного процесу. Розуміння суті інноваційної діяльності та методичних основ забезпечення її розвитку надає змогу агробізнесу більш ефективно здійснювати свою діяльність, підвищувати результати функціонування підприємств та їх конкурентоспроможність на ринку. З огляду на сучасні умови та перспективи розвитку інноваційного агробізнесу важливим вбачаємо реалізацію методичних основ та інструментарію в даній галузі з урахуванням специфічних особливостей національної економіки, які можуть визначити подальший розвиток інституту агроінновацій. Результати дослідження будуть використані у подальших роботах автора, присвячених вивченню теоретико-методологічних засад розвитку інноваційного агробізнесу в Україні.

Література

1. Брітченко І.Г., Гаврилко П.П., Завадяк Р.І.. Стратегічне управління інноваційною діяльністю як основа конкурентоспроможності. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2012. № 35, Ч. 1. С. 27–31.
2. Вініченко І.І., Дідур К.М., Добродзій Т.В. Інвестиції в сільське господарство як головне джерело досягнення продовольчої безпеки України. *Інвестиції: практика та досвід*. №1. 2024. С. 49-55.
3. Гончаренко О.В., Теслюк Ю.В. Функціонал базисних інститутів економіки в забезпеченні інноваційного розвитку агропромислового виробництва. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8373> (Дата звернення: 25.03.2024).
4. Дацій О.І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України. ННЦ ІАЕ, Київ. 2004 р., 428 с.
5. Денисенко М.П., Риженко Я.В. Стратегічна місія інноваційної діяльності та шляхи її активізації в Україні. *Проблеми науки*. 2007. № 6. С. 10-16.

6. Джеджула В.В., Єпіфанова І.Ю., Цвик О.Г. Інноваційна діяльність як чинник конкурентоспроможності підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. №4. С. 5-8.
7. Кучер Л., Кучер А., Хареба В., Демидчук Л., Східницька Г. Розвиток інноваційної діяльності аграрних підприємств: на шляху до агробізнесу 4.0. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2023. Vol. 9, №4, С. 252–286. URL: <https://www.are-journal.com/are/article/view/764/421> (дата звернення: 01.03.2024).
8. Мазнєв Г.Є. Інноваційна діяльність як фактор підвищення агровиробництва. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2016. №2. С. 36-47.
9. Покропивний С.Ф. Інноваційний менеджмент у ринковій системі господарювання. *Економіка України*. 1995. № 2. С. 22-26.
10. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII. Дата оновлення 10.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (Дата звернення: 10.02.2024).
11. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. Дата оновлення 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (Дата звернення: 28.01.2024).
12. Frascati Manual 2015: *Guidelines for Collecting and Reporting Data on Research and Experimental Development*, The Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities, OECD Publishing, Paris. [Online], available at: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264239012-en>. (Accessed 4 Feb 2024).
13. Oslo Manual 2018: *Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation, 4th Edition*, The Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities, OECD Publishing, Paris/Eurostat, Luxembourg, [Online], available at: <https://doi.org/10.1787/9789264304604-en> (Accessed 12 Feb 2024).
14. Szanto B. Innovation in Crisis: Hungary before and after the Watershed of 1989. *Technovation*. 1994. Vol. 14, No. 9. P. 601-611.

15. Zaltman G., Duncan R. and Holbeek J. *Innovations and Organizations*. London: John Wiley and Sons. 1973.

References

1. Britchenko, I.H. Havrylko, P.P. and Zavadyak, R.I. (2012), “Strategic management of innovative activities as a basis of competitiveness”, *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya: Ekonomika*, vol. 35 (1), pp. 27–31.
2. Vinichenko, I.I. Didur, K.M. and Dobrodziy T.V. (2024), “Investments in agriculture as the main source of achieving food security in Ukraine”, *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 1, pp. 49–55.
3. Honcharenko, O.V. and Teslyuk, Yu.V. (2020), “Functionality of the basic institutions of the economy in ensuring the innovative development of agro-industrial production”, *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8373> (Accessed 25 March 2024).
4. Datsiy, O.I. (2004), *Rozvytok innovatsiynoyi diyal'nosti v ahropromyslovomu vyrobnytstvi Ukrayiny* [Development of innovative activity in agro-industrial production of Ukraine], NNTS IAE, Kyiv, Ukraine.
5. Denysenko, M.P. and Ryzhenko, Ya.V. (2007), “The strategic mission of innovative activity and ways of its activation in Ukraine”, *Problemy nauky*, vol. 6, pp. 10–16.
6. Dzhedzhula, V.V. Yepifanova, I.Yu. and Tsvyk, O.H. (2017), “Innovative activity as a factor in the competitiveness of enterprises”, *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 4, pp. 5–8.
7. Kucher, L. Kucher, A. Khareba, V. Demydchuk, L. and Skhidnyts'ka, H. (2023), “Development of innovative activities of agricultural enterprises: on the way to agribusiness 4.0”, *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, [Online], vol 9 (4). P. 252-286, available at: <https://www.are-journal.com/are/article/view/764/421> (Accessed 01 March 2024).

8. Maznyev, H.Ye. (2016), “Innovative activity as a factor in increasing agricultural production”, *Aktual'ni problemy innovatsiynoyi ekonomiky*, vol. 2, pp. 36–47.
9. Pokropyvnyy, S.F. (1995), “Innovatsiynyy menedzhment u rynkoviy systemi hospodaryuvannya”, *Ekonomika Ukrayiny*, vol. 2, pp. 22–26.
10. The Verkhovna Rada of Ukraine (2022), The Law of Ukraine “About investment activity”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (Accessed 10 Feb 2024).
11. The Verkhovna Rada of Ukraine (2002), The Law of Ukraine “About innovative activity”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (Accessed 28 Jan 2024).
12. OECD (2015), *Frascati Manual 2015: Guidelines for Collecting and Reporting Data on Research and Experimental Development*, The Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities, OECD Publishing, Paris, [Online], available at: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264239012-en>. (Accessed 4 Feb 2024).
13. OECD/Eurostat (2018), *Oslo Manual 2018: Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation, 4th Edition*, The Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities, OECD Publishing, Paris/Eurostat, Luxembourg, [Online], available at: <https://doi.org/10.1787/9789264304604-en>. (Accessed 12 Feb 2024).
14. Szanto, B. Innovation in Crisis: Hungary before and after the Watershed of 1989. *Technovation*. 1994. Vol. 14, No. 9. P. 601-611.
15. Zaltman, G. Duncan, R. and Holbeek, J. (1973), *Innovations and Organizations*. John Wiley and Sons, London, UK.

Стаття надійшла до редакції 14.08.2024 р.